

rationem præcessit; in Unigeniti autem generatione, A nulla generantis præcessit voluntas, ubi sine initio naturali (*al. naturalis*) permanet æterna nativitas. Sicut ergo geniti sumus, sed non sicut unigenitus Deus; et filii Dei sumus, sed non sicut unicus et verus Filius; et dii sumus, sed non sicut Verbum, qui verus est Deus: ita in Deo sumus, et apud Deum sumus, sed non sicut apud Deum est et in Deo est Verbum Deus, qui de Deo naturaliter natus est: quamvis enim ille Filius dicatur et nos filii dicamur, et ille Deus et nos dii, et ille genitus et nos geniti, multum tamen distat in re quod unum sonare videtur in nomine, quoniam ille, quod Deus, quod Filius, quod Unigenitus est, naturaliter est, quia de natura Patris natus est; nos autem, quod dii, quod filii, quod geniti sumus, non natura, sed gratia sumus, B quia cum in natura non haberemus ut hoc esse possemus, gratis nobis datum est ut hoc facti essemus. Hanc discretionem si hæretici, misericorditer Deo donante, 51 percipiant, lumen verum videbunt et

ab unigeniti Filii contumeliis temperabunt: cui non solum in eo quod apud Deum est detrahunt, sed etiam et animam humanam in illo negare contendunt. Quos ipse Filius Dei uno psalmi versiculo designavit, dicens: *Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Deum, et qui loquuntur mala adversus animam meam* (*Psal. cviii, 20*). Quis enim deterius Christo apud Deum detrahit quam qui audiens Verbum Deum apud Deum esse, dicit idem Verbum in Deo non esse? Aut quis amplius mala adversus Christi animam loquitur, quam qui in Christo humanam animam diffletur? cum illud Verbum, quod Deus est, sic apud Deum sit, de quo est, ut per unitatem naturæ in Deo sit, et per eandem unitatem naturæ unus cum illo Deus sit, et illa anima simul cum carne suscepta fuerit ab unigenito Deo, ut simul in Christo et anima nostra salvaretur et caro. A quo procul dubio ille sempiternam consequetur salutem, qui in eo divinæ humanæque naturæ plenam cognoverit veritatem.

S. FULGENTII CONTRA ARIANOS LIBER UNUS,

AD DECEM OBJECTIONES DECEM RESPONSIONES CONTINENS.

Dictum est Patrem de seipso, hoc est de hoc quod ipse est, ineffabiliter Filium genuisse. Adauctum est quod non extrinsecus, sed ex Deo natum esse. Hæc C responsione non indigent, quia fidei nostræ concordant.

Obiectio prima. Quid ad hoc dicitur. Si ex Deo natus est, est de intra Deum, sed si non est de intra, nec ex ipso est; si modo vocabula diversa ponuntur, quid prodest, si ipsa veritas non profiteatur?

Responsio. Equidem dum nominantur Pater et Filius, in his duobus nominibus vocabulorum diversitas agnoscitur; quin potius per hæc duo diversa vocabula significatur una utriusque natura: quoniam istorum nominum diversitas non naturas dividit, sed veritatem generationis ostendit, ut ex uno vero Patre unum verum agnoscamus Filium exstitisse; ac sic, dum vera Patris generatio et vera Filii D nativitas prædicatur, in uno genitore 52 et uno genito non solum unitas substantiæ, verum etiam in uno quoque proprietas possit agnosci personæ, ne aut ipse putetur natus esse qui genuit, aut aliud putetur esse qui natus est quam est ille qui genuit. Non enim ipse est Pater qui Filius, quoniam in utroque personarum proprietate reservatur. Sed quod Pater est, hoc est et Filius, quia de Deo Deus, de perfecto perfectius, de immenso immensus, de omnipotente omnipotens, de æterno Patre natus est Filius coæternus, eadem veritate dicente: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt* (*Joan. xvii, 10*). Pater ergo et filius relativa sunt nomina, quæ naturam gignentis genitique non separant, sed unam sine dubitatione

significant. Relativum vero illud dicimus, quod ad alium agnoscendum referimus, ut dum unum nominamus, alium demonstramus: sicut inter homines hæc relativa sæpius nominantur pater et filius, filius et pater, socer et gener, gener et socer; nam ideo pater dicitur, ut filium genuisse noscatur, et filius ideo dicitur, ut de patre genitus demonstretur. Nec in hac diversitate nominum invenitur diversitas naturarum, quoniam uterque similiter homo dicitur, quamvis unus pater et alius filius nuncupetur. Non ergo patris et filii posset una cognosci natura, si hæc non essent diversa vocabula, quoniam si ambo vocarentur patres, essent profecto natura dissimiles: unusquisque enim ex semetipso constaret et communem substantiam cum altero non haberet, nec deitas una esset, quibus una natura non esset; consequens autem fuit ut duo patres duos filios gignerent, quoniam nisi vera de singulis proles existeret, paterni nominis in nullo veritas appareret. Jam vero in duobus filiis de diversis patribus natis, licet posset non esse diversitas relativi nominis, attendatur, si posset esse natura communis. Quis non videat, in utroque filii nomen unum esse, sed utriusque naturam unam non esse? Magis autem unumquemque filium non cum altero filio, cum quo unum relationis habuit nomen, sed cum patre, de quo exstiterat, naturam habere communem. Sed quid ulterius de duobus patribus, duobusque filiis disputetur? cum istius assertionis veritas personarum diversitate non egeat, sed ad documentum sui facilius possit unius hominis consideratione fulciri, quæ cognoscatur, relativa nomina diversitate sui non naturarum diversi-

tatem ostendere, sed ad personarum significationem maxime pertinere, ut scilicet dum unus ostenditur, alterius quoque persona noscatur; illud autem nomen patri semper esse filioque commune, non quo relatio personalis ostenditur, sed quo substantialis proprietas demonstratur: nempe Seth de Adam patre natus, et de non genito genitus; Adam patris dictus est filius? Iste ergo donec ad virilem perveniret ætatem, ut filium gigneret, pater dici non potuit; et priusquam generaret, filius tantum fuit: quando autem genuit, etiam pater esse jam cœpit. Accedente igitur diversitate paterni nominis, nulla in eo facta est diversitas naturalis; et cum unus homo hæc duo cœpisset habere vocabula, non est in eo mutata, aut divisa, vel duplicata natura: fuit enim filius, quia de patre exstitit; fuit pater, quia filium genuit; nec tamen ita naturam filii, in qua natus est, habuit, ut in ea permanens pater esse non posset; nec aliam cum nomine patris essentiam acquisivit, ut filii substantiam, in qua natus fuerat, perdidisset; sed quod verum est, sicut homo fuit, quando filius exstitit nascendo, sic permansit homo, quando pater factus est generando; **53** nec aliud fuit quam homo, quod erat Adam, de quo ipse est natus, et quod erat Enos, qui de ipso est genitus. In Patre ergo Deo et Filio Deo, personarum proprietate servata impossibile non dicatur, quod documento etiam cujuslibet hominis comprobatur, sed discernamus quid ad relationem, quid ad substantiam pertinere noscatur. Relationis enim sunt nomina, Pater et Filius; substantiæ vero nomen unum est, quod dicitur Deus. Relationis ergo nomina singula retinent; substantiæ vero nomen unum communiter possident, quia licet unus dicatur Pater, et alter Filius, sic tamen est Filius Deus, sicut Pater est Deus: illis namque duobus nominibus generatio vera cognoscitur, isto autem uno communi nomine substantialis unitas demonstratur.

Objectio 2. Ista nunquam nos legisse recolimus, quæ superius proposita sunt, quia scriptum est de eo: *Generationem ejus quis enarrabit (Isai. LIII)?* Et quam (*al. quasi*) nemo, dixit Scriptura, qui enarraret? Advertendi sunt hi homines, ut dicant se posse nosse, quia inenarrabilis est generatio ejus, non autem ignorabilis.

Responsio. Scriptum est: *Credidi propter quod locutus sum: et nos credimus, propter quod loquimur (II Cor. iv, 13),* et fiducialiter profiteremur, quia Filii generatio inenarrabilis est, ignorabilis non est; neque enim consequens est ut quod non potest enarrari non possit sciri, cum ipsum Deum nullus valeat enarrare, nec impune tamen alicui liceat ignorare. Intantum vero cognoscibilis Deus est, cum sit inenarrabilis, ut quosdam ob hoc inexcusabiles pronuntiet beatus Apostolus, quia *cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt aut gratias egerunt (Rom. i, 21).* Nam si a nobis Dominus nollet agnosci, non dixisset: *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis (Joan. xiv, 17).* Nec Philippum dicentem: *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis;* hac increpatione corripere, dicens:

A *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me: Philippe, qui me vidit, vidit et Patrem;* hoc enim verbo Dominus voluit demonstrare totum in se inveniri quod quærebatur; nec enim fieri potest ut sempiterno et immenso Patre minus aliquid Filius habeat, in quo corporaliter omnis plenitudo divinitatis inhabitat (*Coloss. ii, 9*). Non est ergo ignorabilis Deus, cum sit inenarrabilis; sed a fidelibus cognoscitur, ut ametur, quamvis nec humanis linguis, nec angelicis, enarretur. Nam ignorationem Dei non aliud esse quam dæmonum servitutem Paulus demonstrat apostolus, dicens: *Sed tunc quidem ignorantes Deum his qui natura non sunt dii, serviebatis (Gal. iv, 9).* Sicut ergo Christi divinitatem ignorare non debemus, licet enarrare non possimus, ita nativitatis ejus quamvis nulli suppetat enarratio, non est tamen fidelibus adempta cognitio. Quis enim natum prædicet, cujus nativitatem ignoraret? Quis Filium dicat, et genitum nesciat? Quis Patrem valeat credere quem non consideret genuisse? Genuit vere Pater, et vere natus est Filius. Veram ergo Filii nativitatem datum nobis est agnoscere, licet datum non sit qualiter natus fuerit enarrare. Quoniam et propheta non dixit: *Generationem autem ejus quis agnovit, sed quis enarravit (Isai. LIII, 8)?* Quocirca divinam generationem, quantum homini fas est, in eo digne cognoscimus, cum et veram generationem dicimus, et ipsam generationem, quæ vera est, inenarrabilem prædicamus. Filius ergo vere de Patris substantia natus agnoscitur, dum nativitas **54** ejus, quæ de inenarrabili Deo est, inenarrabilis prædicatur: inenarrabilis enim procul dubio est Filii nativitas vera, quia una est illi cum inenarrabili genitore substantia.

Objectio 3. Generationem ejus ita est recte profiteri, ut dicit ipse Dominus per Scripturas: *Dominus creavit me initium viarum suarum, ante sæcula fundavit me (Prov. viii, 22).* Et sequitur: *Et ante omnes colles genuit me.* Et iterum: *Ego a Patre prodii et veni in hunc mundum (Joan. xvi, 29).* Et iterum: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te (Psal. ii, 7).* Et postquam cognitus est in carne, profitetur de eo evangelista dicens: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam tanquam Unigeniti a Patre plenum gratia et veritate (Joan. i, 14).* Et Apostolus ait: *Qui est Primogenitus totius creaturæ (Coloss. i, 15).* Ecce creatum, fundatum et genitum profiteremur, sine aliqua ambiguitate irrationabili.

Responsio. In utraque Christi nativitate non fallitur, qui in Christo Dei, et hominis Filio, et plenam ex Patre divinitatem, et plenum ex matre hominem profitetur: atque ita in illo utramque substantiam veram esse cognoscit, dum quid æternitati, vel quid temporalitati congruat, fideli pietate distinxerit. Neque enim ignorare debemus, ipsum in sæculo, secundum carnem creatum ex homine, qui sine initio secundum divinitatem creator, est generatus ex Patre: in illa namque nativitate, quæ initium non habet, sempiternæ divinitatis majestas agnoscitur; in hac vero sempiternæ divinitatis pietas invenitur: qui enim non creatus, sed creator de creatore pro-

genitus, bonitate sua creaverat hominem, ipse postmodum est pietate sua creatus ex homine. Nec suum opus ipse dedignatus est fieri, quo posset per eum status sui operis reparari. Hujus igitur creationis volens sapientia prænuntiare mysterium, ut Incarnationis suæ futurum ostenderet sacramentum, propheticum more, quo solent sub enuntiatione præteriti temporis futura narrari, dixit: *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua (Prov. viii, 22)*. Causam creationis ostendit dum se initium viarum Dei, in opera ejus creatum esse non tacuit: nam ut ostenderet, non illius æternæ nativitatis esse, quod creata dicitur, sed hujus temporis, quo carnem suscepisse Dei Filius invenitur, quid præmiserit attendatur: *Si nuntiavero (inquit) vobis, quæ quotidie fiunt; commemorabo, quæ a sæculo sunt, enuntiare (Ibid. 21)*. Ergo cum quotidie ista fierent, a sæculo facta præmonet nuntiari, ostendit quæ dictura est nobis, non æternitatis esse, sed temporis. Ob hoc statim addidit: *Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua*. Quod ergo sapientia creata est, non ante sæcula, sed a sæculo est; quod autem initium viarum Domini creatus est Filius, quid aliud est nisi quod ipse via nobis est factus, ut eo duce atque rectore per adoptionis quam accepimus gratiam divino munere ad virtutum nobis profectum patere ingressus? Quod ut evidentius appareat, debemus attendere ad hoc Filium creaturæ initium factum, non ut novam rursus creaturam conderet, sed ut vetustate (al. vetustatem; al. vetustani) jam pridem perditam renovaret. Invenitur enim apostolos quoque hujus fecisse creationis initium, quorum officio reparavit quod fuerat ante collapsum, beato Jacobo dicente de Deo Patre: *Voluntarie genuit nos Verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus (Jacob. i, 18)*. Evidentissimis igitur demonstratur indicis, hoc 55 loco creationem, non ad conditionem omnium creaturarum, sed ad reparationem hominum referendam: sicut et David sanctus oravit, dum gemini fuisset criminis recordatione perterritus, non solum temerati connubii, sed mariti etiam insonis occisi. Dum igitur tanti facinoris nævum lacrymarum flumine meditaretur abluere, hoc inter gemitus, quos testes habuit doloris, effudit: *Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis (Psal. l, 12)*. Hoc esse significans cor mundum in se creari, quod erat spiritum rectum in ejus visceribus innovari. Ad hoc ergo Christus voluit creari, et hujus creationis apostolos suos initium fieri, ut per eum posset homo, qui vetustate perierat, innovari. Ante sæculum autem sapientia fundatam se dixit, ut nativitatem suam, qua de Patre nata est, immutabilem demonstraret: quod enim fundatum dicitur, nulla ratione convellitur, quod autem non convellitur, non mutatur. Ut autem nativitas divinitatis ejus sine initio cognoscatur, debet attingi quod sequitur: *Priusquam terram faceret, priusquam abyssos constitueret, priusquam procederent fontes aquarum, priusquam montes stabilirentur, ante omnes autem colles genuit me (Prov. viii, 23-26)*. Istud ante, cum dicitur, omne prorsus

A. initium prævenitur. Quod considerandum est, quia ubicunque illa divina et æterna demonstratur Filii nativitas, non dicitur quando natus sit, sed ante semper ponitur, ut quidquid homo infinitatis æternitatisque cogitare voluerit, ante omne quod cogitatione concipitur, Filii semper nativitas cogitetur: ac sic, nativitas Filii Dei sine initio cognoscatur, in qua non aliud quam ante positum jugiter invenitur. Vellemus autem nobis responderi, utrum hoc sit genitum, quod creatum? quod si unum putatur utrumque, dicatur ergo a Deo genitus mundus, a quo generari non potest, et creatus. Dicantur etiam increduli homines filii Dei, qui de potestate tenebrarum non fuerint liberati: dicantur hæredes futuræ beatitudinis, qui fidem non recipiunt Salvatoris. Si autem, quod verum est, aliud est creari, aliud generari, discernatur, in qua Christus substantia creatus a Deo dicatur, et in qua ex Patre genitus prædicetur: nam et ipse Scripturæ locus perfacile quærentibus monstrat, in qua creatus natura dicendus est Christus. In ea scilicet in qua Dominum nominat, ut veritatem in se formæ servilis ostendat, sicut et in psalmo loquitur, dicens: *O Domine, ego servus tuus; ego servus tuus et filius ancillæ tuæ (Psal. cxv, 16)*. Ex ancilla ergo natus est servus, qui ex Patre generatus est Dominus. Propter formam igitur servi dixit: *Dominus creavit me*, non se a Patre dicit creatum, sed a Domino. Nam ubi secundum divinitatem genitus dicitur, Pater continuo nominatur, sicut vere ipse dixit: *Ego a Patre prodii, et veni (Joan. viii, 42)*; et B. evangelista de eo: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre (Joan. i, 14)*. Vides, quia non dixit hic, a Domino, sed a Patre. Quod autem eum *Primogenitum totius creaturæ (Coloss. i, 15)* dicit Apostolus, creatura utique intelligitur reparata, non condita: creatura filiorum Dei, qua ex servis ejus facti sunt fratres ejus qui nos, secundum Apostoli dictum, *non confunditur fratres vocare, dicens: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. Et iterum: Ego ero fidens in eum. Et iterum: Ecce ego et pueri, quos mihi dedit Deus: quoniam ergo et pueri communicaverunt sanguini et carni, similiter et ipse participavit iisdem; ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, 56 id est diabolus; ut liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. In eo enim, quod passus est ipse et tentatus, potens est his qui tentantur auxiliari (Hebr. ii, 14-18)*. Audimus Christum habentem fratres, audimus semen Abraham; audimus per mortem eum qui habebat mortis imperium destruente; audimus tentatum; audimus passum, et dubitamus Christum Primogenitum totius creaturæ secundum Incarnationis profiteri mysterium? Cum denuo beatus Apostolus, in quo eum Primogenitum debemus accipere testimonio suæ prædicationis ostendat: *Scimus, inquiens, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui*

secundum propositum vocati sunt sancti. Nam quos præcivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii ejus, ut sit ipse Primogenitus in multis fratribus (Rom. vii, 28, 29). Qui ergo secundum deitatem semper Unigenitus fuit sine fratribus, factus est secundum hominem Primogenitus in multis fratribus. Quod evidenti illo rursus Apostoli testimonio perdocetur: ubi *Primogenitus ex mortuis nominatur* (Coloss. i, 18). Quid enim est Primogenitus ex mortuis, nisi primus ex peccatoribus hominibus homo Christus Jesus in Dei Filium exaltatus? Natus autem est, non sic ex peccatoribus peccator, sicut ex hominibus homo, sed natus est homo, susceptus a Deo sine ullo peccato, ut peccatores homines reconciliaret Deo, liberatos ab omni peccato. Talem quippe hominem oportuit a Deo suscipi, per quem possent homines Deo gratuita justificatione conjungi. *Primogenitus igitur est totius creaturæ* (Coloss. i, 15), illius profecto de qua beatum apostolum Jacobum audivimus paulo ante dixisse: *Voluntarie genuit nos verba veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus* (Jac. i, 18). De hac creatura dicit etiam Paulus apostolus: *Si qua ergo in Christo nova creatura* (II Cor. v, 17). De qua etiam David prædixerat: *Emitte Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ* (Psal. ciii, 30). Alioquin, si secundum divinam nativitatem Christus Primogenitus creaturæ totius accipitur, quibus testimoniis ante omnem creaturam Primogenitus ex mortuis ostenditur? cum dici non possent mortui, qui necdum fuerant vel creati. Unigenitum ergo Christum cognoscimus ex Patre, Primogenitum profitemur (al. profitemur) ex virgine: in illa quippe nativitate vere est Unigenitus, in qua sine initio de solo Deo solus natus est Deus: in hac autem nativitate *Primogenitus est totius creaturæ* (Coloss. i, 16), id est eorum quos in fratres sibi per fidem dignatus est adoptare. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus* (Joan. i, 12). Hæc generatio in secundo quoque psalmo cognoscitur prædicata, ubi Christus ex persona suscepti hominis dicit: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te* (Psal. ii, 7). Quod ut secundum Incarnationis futuræ mysterium, dictum esse monstraret, adjunxit: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam termines terræ*. Quomodo enim secundum formam Dei terminos terræ possidendos peteret, cum regnum cælorum, quod majus est, suis fidelibus promittat et donet? Ille ergo qui permanens in forma Dei pro salute servorum factus est servus, secundum servilem formam, ut acciperet gentes hæreditatem et possessionem, terræ terminos postulavit, qui secundum divinam naturam sicut universa, quæ in 57 cælo sunt et in terra, visibilia et invisibilia cum Patre fecit, ita cum Patre semper universa possedit. Hanc generationem quam psalmus secundus insinuat ad Incarnationis mysterium pertinere, liber Actuum apostolorum. Paulo in synagoga loquente, testatur; cujus vox ad Judæos hujuscemodi reperitur: *Et nos vobis annuntiamus eam quæ ad patres nostros repromissio*

facta est, quoniam hæc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum; sicut et in psalmo secundo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te (Act. xiii, 32). Hoc igitur quod psalmus dixit, secundum id Apostolus ostendit ad Filium dictum, secundum quod a mortuis prædicat suscitatum. Attendatur ergo quæ a mortuis in Christo natura surrexit, et intelligatur secundum quid Christus hodie genitus terminos terræ possidendos accepit. Agnoscaturn itaque in Christo proprietatem utriusque naturæ, ut sine errore possit intelligi, et creatus, et fundatus, et genitus: genitus quippe est et fundatus secundum quod de Domino inenarrabiliter natus est Dominus; creatus autem secundum humanam generationem qua de ancilla natus est servus, ut quem ante omnia solum Pater genuit ex natura, pro nostra salute generaret ex gratia. Quocirca utramque debemus in Christo Domino naturam agnoscere, ut nec adversus creatorem videamur superbi, nec beneficii nostri Salvatoris existamus (al. existimemur) ingrati, ne apud Salvatorem ipse sibi denegat quam quærit salutem, qui Creatoris de Deo Patre veram denegat deitatem.

Objectio 4. Sed qui præsumunt irrationabiliter dicere de Patris substantia natum esse Filium, doceant per Scripturas tamen quomodo non sit erroris falsa professio, qui cum dicit inenarrabilem esse generationem ejus, asserat eum de Patris esse natum substantiam.

Responsio. Assertionis defectus agnoscitur, quando quis ita fidei alterius destruere nititur regulam, ut credulitatis suæ firmam nolit proferre sententiam. Nos idcirco Filium Dei de Patris substantia natum, hoc est, de eo quod Pater est, credimus et fatemur. Quoniam quidquid substantia Dei non est, non possumus ut Deum vel adorare, vel colere, præceptum legis sollicitius observantes quo dicitur: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus Dominus unus est*. Et, *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (Deut. vi, 4, 13): Quem Deum, non Patrem solum credimus, sed Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Fides enim nostra, qua unum Deum colimus, et timemus, nec unione personali contrahitur, nec substantiali diversitate disjungitur: ne aut deos gentiliter colamus diversas colendo substantias, aut Filium et Spiritum cum Sabellio denegemus, non servantes in Trinitate personas. Hujus fidei rectam credulitatem, non solum prophetica, sed et apostolica nobis insinuat in veritate doctrina. Nam Isaïæ (al. Isaias), cum Dei visione dignus efficitur, hujus fidei credulitas intimatur, duobus seraphin tertio clamantibus: *Sanctus, sanctus, sanctus* (Isai. vi, 3); et semel inferentibus: *Dominus Deus Sabaoth*. Quid est quod tertio *Sanctus* dicitur, si non trina est in Divinitate persona? Cur semel *Dominus Deus* dicitur, si non una est in Divinitate substantia? Dominus quoque per Moysen volens benedicere populum, hoc benedicendum tenore mandavit: *Sic* (inquiens) *benedicet populum meum, et ego benedicam eos. Benedicat te Dominus, et custodiat te; illuminet Dominus faciem suam super te, et misereatur tui. Atollat Dominus faciem suam super*

te, et dei tibi pacem (Num. vi, 25-26). Ter Dominus dicitur, et unus semper Dominus nominatur, ut in Trinitate, quæ verus est Deus, nec confundatur proprietas personarum, nec substantialis unitas denegatur. David quoque Deo per omnia placitus, sub hac credulitate populo fidei divinæ benedictionis gratiam his verbis exoptat infundi: *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, et metuant eum omnes fines terræ* (Psal. lxxvi, 8). Cui sententiæ beatus concordat Apostolus, qui cum quodam loco dixisset: *Unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in ipso; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum* (I Cor. viii, 6), de Spiritu sancto quoque diceret: *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis* (Ephes. iv, 30). Cum se dixisse meminisset ex Patre a per Filium in Spiritu sancto, ut hanc Trinitatem unum Deum esse monstraret, alio loco ait: *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Et quod singulariter intulit: ipsi gloria in sæcula sæculorum* (Rom. xi, 36). Ex substantia Patris natum Filium, et fides Christiana recte prædicat, et sancta Scriptura commemorat. Paulus apostolus de Filio Dei dicit, *Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus* (Hebr. i, 3). Dominus denuo dicit ad Jeremiam: *Super montes accipe planctum, et homines non audierunt vocem substantiæ meæ, a volatilibus cæli usque ad pecora* (Jerem. ix, 10). Filium autem Patris esse substantiam, Sapientiæ liber evidenter ostendit, dicens: *Ecca angelorum nutriti populum tuum, præparatum panem de cælo præstitisti eis, sine labore, omne delectamentum in se habentem, et omnem suavitatis saporum: substantiam enim tuam et dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebas* (Sap. xvi, 20, 21). Panem de cælo datum substantiam et dulcedinem Dei esse Scriptura testatur: panem vero de cælo datum Filium Dei esse, ipsius Filii verbis ostenditur, qui ait: *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi* (Joan. vi, 41). De quo David ait: *Panem angelorum manducavit homo* (Psal. lxxvii, 25). Ecce de substantia Patris exstitisse Filium, non solum rationabiliter credimus, verum etiam testimoniis approbamus, Scriptura dicente: *Qui diligit genitorem, diligit eum qui natus est ex eo* (I Joan. v, 1); quoniam fides vera quod credit, non nescit, etiamsi pondum potest videre quod sperat et credit. Hi vero qui Filium de Patris substantia natum denegant, debent utique dicere, unde arbitrentur Dei Filium exstitisse: utrum de nihilo, an ex aliquo? Si de nihilo exstitit, creatura dicendus est, non creator. Si autem de aliquo dicitur, sic etiam id ipsum Deus fecit, unde Filium genuit. An forte coæternum dicitur aliquid habuisse unde posset Filium generare? Si coæternum aliquid æstimatur unde genitus Filius creditur, Manichæorum error hac assertionem firmatur. Si autem non fuit aliquid unde generaretur Filius, nec tamen de substantia Patris dicitur natus, hoc superest, ut evidenter ex nihilo Dei Filium exstitisse fateantur qui eum in divinitate minorem prædicare contendunt.

^a Abest per a ms. Corb.

^b Et super semitas deserti luctum, quia defecerunt ex

A Sed forsitan dicitur ex voluntate Patris natum esse Filium: dicatur ergo utrum ex se an aliunde Pater Filium genuit? Si enim ex se ipso genuit, non potuit voluntas generationem præcedere, quia nefas est credere in Deum aliquid quod non semper fuit noviter accidisse. Unde cognoscitur quoniam Deus omnem quidem creaturam de nihilo condidit voluntate sua, Filium vero substantia genuit vel natura. Si autem aliunde Filius dicitur natus, aut ex nihilo ejus origo asseritur, aut (sicut superius dictum est) excepto Deo, semper aliquid fuisse contra regulam veræ fidei prædicatur. Beatus quippe Apostolus sciens Filium ex Patris essentia verum Deum genitum, et ob hoc cum Patre unum Dominum Deum, nec immemor præcepti dominici, quo prohibemur duobus dominis deservire, Domino Christo sicut vero Deo præcepit serviendum, quem æqualiter cum Patre noverat honorandum, ipso Domino dicente: *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem* (Joan. v, 23). Quem verum Deum Joannes apostolus, ipso in se Domino loquente, testatur dicens: *Ut simus in vero Filio ejus Jesu Christo; Hic est verus Deus et vita æterna* (I Joan. v, 20). Quocirca veræ fidel tenenda est regula, qua Dei Filius de Patris substantia, hoc est, de eo quod ipse est, ineffabiliter sine initio natus creditur, et verus Deus cum Patre colitur, et tenetur (al. timetur). Quia nec Christianis licitum est, ei qui natura non est Deus, sicut vero Deo servire; nec cuiquam fas est, Christo unigenito Dei Filio, non sicut vero Deo servire. Nam eum qui servit Christo, placere Deo beatus Paulus, qui dicit (al. his), qui natura non sunt dii, serviendum interdixerat, evidentissime manifestat, dicens: *Non est Dei regnum esca, et potus, sed justitia et pax, et gaudium in Spiritu sancto: Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo* (Rom. xiv, 17). Quocirca cognoscentes Christum verum Deum esse, non audeamus eum ab æqualitate paternæ substantiæ separare: verus enim Deus est qui natura Deus est; natura autem Deus est qui deitatem ex æternitate veræ nativitate habuit, non ex gratia donationis possedit. Quod enim nascitur, connexum est genere; quod vero adoptatur, sola provehitur largitate.

Objectio 3. Perturbationes mentium, quæ sine ratione dicuntur, cum hortantur adverti, veritas non videtur ab eis comprehendi, nec profiteri; ob hoc quod absurdum sit dicere vel credere Patrem et Filium ingenitos esse. Qui sibi suadet ista excogitare, ipse se vult fraude decipere, quæ quidem exigit illis hoc dici qui Patrem et Filium æquales asserunt esse.

Responsio. Perturbant quidem mentes, aut ignavas, aut inscias, qui voluerint Patrem et Filium ingenitos dicere; sed non hoc faciunt qui cognoscuntur æquales Patrem et Filium prædicare. In duobus enim ingenitis diversa Divinitas invenitur. In uno autem genito (al. unigenito), ex uno ingenito, naturalis unitas demonstratur. Duo quippe ingeniti non possunt unam habere naturam, ubi nec unus in uno veram ex se eo quod non sunt. Hæc verba adduntur in ms. Corb.

^c Ms. Corb., ex gratiæ donatione.

generationem invent, nec unus ex uno vere in se substantiam nativitatís agnoscit. Nos autem Patrem et Filium, nec duos ingenuos dicimus, nec duos genitos appellamus, nec personaliter confundimus, nec substantialiter separamus. Et ideo æquales sine ambiguitate dicimus, quia diversos a se nullatenus invenimus: unus unum genuit, unus de uno natus **60** est. Et quia de incommutabili Patre incommutabilis Filius existit, et Pater æternus et perfectus coæternum perfectumque Filium genuit, propterea Filius veram quam habet ex vero Patre substantiam, nec minorem habere potuit, nec diversam. Contumelia est quippe divinæ naturæ, si Pater Filium generans non potuit esse in Filio quantus permanet in seipso, et genitori (quod nefas est) potentia naturalis admittit, si Filio paternæ substantiæ æqualitas abnegetur, cum hanc apostolica doctrina non taceat, evangelista Joanne dicente: *Propterea volebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo (Joan. v, 18)*. Quam æqualitatem non malevola Judæorum adversitas (sicut quibusdam videtur) objecit, sed evangelistæ veridica prorsus auctoritas declaravit. Qui sicut vere dixit Jesum solvisse sabbatum, vere etiam Patrem suum dixisse Deum, ita vere dixit per professionem paterni nominis æqualem se fecisse divinitati et omnipotentis genitoris. Hanc æqualitatem in se ipse verus Filius prædicans et demonstrans ait: *Ego et Pater unum sumus (Joan. x, 30)*. Et alio loco, *Omnia quæ Pater facit, eadem et Filius facit similiter (Joan. v, 19)*. Idem ipse dicit: *Pater, clarifica Filium tuum, ut et Filius clarificet te (Joan. xvii, 1)*. Et alio loco: *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem (Joan. v, 23)*. Et alia multa, quæ prolixitatem vitantes omisimus. Æqualem se itaque Deo per professionem paterni nominis facere, unum cum Patre esse, omnia quæ Pater facit, eadem similiter facere, clarificatus, et ipse clarificare, æqualitatem sibi paterni honoris exigere, sicut minori non competunt, sic æqualem, remoto scrupulo dubitationis, ostendunt.

Obiectio 6. Interea dum de lumine dicitur, non intelligunt quod scriptum est, quia alius est Pater luminis, et alius est qui lumen est appellatus, et lucet in tenebris, et tenebræ eum non comprehenderunt. Idcirco debet adverti quid lex mandat vel instruit mentes hominum, quia inter illum auctorem luminis et istud lumen in tenebris lucens, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, per quod vita factus est Filius, et lux est ostensus hominum, illo quod ostenditur factus, non est Pater, et æqualis esse non potest.

Responsio. Hoc semper Patris et Filii demonstrat æqualitas, ut quidquid fuerit derogationis vel honorificentis simul sit utrique commune. Quo fit ut, dum contra fidei normam Filius a Patris æqualitate discernitur, magis Patri quam Filio detrahatur. Quod hujus loci manifestius demonstrat assertio, qua dum

^a Ms. Corb., caritatis.

A Filius solus lumen appellari creditur, ipsi Patri, qui lumen genuit, nomen luminis abnegatur. Qui autem non substantialiter possidet nomen luminis, non potest habere substantialiter vocabulum Deitatis. Beatus quippe Joannes apostolicus dicit: *Quoniam Deus lux est (I Joan. i, 5)*. Si ergo qui Deus est lux est, qui lux non est Deus non est; quare lumen ex lumine credendus est Filius, quia de Deo natus est Deus, ne dum Filius lumen dicitur; Deus Pater intolerabiliter blasphemetur. Ac ne putemus Patrem conjectura magis quam veritate lucem dicere, necesse habemus hoc quoque testimoniis approbare. In sanctis eloquiis de Sapientia dicitur: *Omnium mobilissimum (al. omnibus mobilibus, vel omnium mobilitatum) mobilior est Sapientia: attingit autem ubique propter suam munditiam; vapor est* **61** *autem virtutis Dei, et manatio quædam claritatis omnipotentis Dei sincera. Et ideo nihil inquinamenti in illam incurrit, candor est enim lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius*. Candor lucis æternæ Sapientia dicitur, quam lucem æternam Patrem esse universa Christianitas profitetur. Quod si forte aliqui putant istam lucem æternam, cujus Sapientia candor est, Patrem accipi non debere, necesse est ut, dum Deum Patrem lucem æternam denegant, aliam lucem æternam quærant, cujus esse candorem Sapientiam evidenter ostendant. Sed ipsi noverint quomodo possint, aut lucem quæ Deus non sit, aut alteram lucem, præter Sapientiam, quæ Deo coæterna sit, invenire. Cognoscatur ergo lux esse Pater luminis, ut saltem sic Filius Patri non dubitetur vel negetur æqualis. Uno jam testimonio Deum Patrem lucem esse docuimus, melius est si id ipsum apostolica quoque prædicatione monstremus. Beatus Paulus filios Dei nos testatur, dicens: *Quicumque Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei: non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater. Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod simus filii Dei (Rom. viii, 14, 15, 16)*. Joannes etiam evangelista dicit: *Quotquot autem crediderunt in eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri (Joan. i, 12)*. Ut igitur Paulus Deum, cujus filii sumus, lucem esse monstraret, eosdem filios lucis quoque filios appellavit, ita dicens: *Vos autem fratres non estis in tenebris, ut vos dies ille, tanquam fur, comprehendat; omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei (I Thess. v, 45)*. Et Filius ad discipulos: *Ut sitis filii Patris vestri, qui in cælis est (Math. v, 45)*. Ipsum vero Filium lucem esse nullus poterit abnegare, de quo evangelista dicit: *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 9)*. Et rursus: *Et vita erat lux hominum, et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt (Ibid., 5)*. Ipse quoque Filius lucem se esse propria voce testatur: *Ego sum (inquiens) lux mundi (Joan. viii, 12)*. Ut autem agnoscat Patrem in Filio, lumen in lumine esse, in Joannis testimonio perdocetur, qui ait: *Deus lux est, et tenebræ in eo*

^b Ms. Corb., receperunt eum.

non sunt ullæ: atque subjunxit: Si in lumine ambulemus, sicut et ipse est in lumine, societatem habemus ad invicem (I Joan. 1, 5, 7). Quod ut se de Patre dixisse monstraret, adjunxit: Et sanguis Jesu Filii ejus mundat nos ab omni peccato (Ibid., 7). Patrem, quem lucem dixit, in lumine esse asseruit: Quod ergo istud est lumen, nisi lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1, 9)? Ostensum est igitur Patrem esse lumen, sicut est Filius lumen; demonstratur etiam Filius dies sicut et Pater est dies, propheta dicente: Evangelizate de die in diem salutare ejus (Psal. xcvi, 2). Quapropter agnoscat Pater esse in Filio lumine, et Filius in Patre lumine, ipso de se lumine protestante: Ego in Patre, et Pater in me (Joan. xiv, 12); tanquam diceret: Ego in lumine, et lumen in me. Et ubi non invenitur diversitas luminis, non negatur æqualitas deitatis: ne dum Deus lux esse apostolica prædicatione dicitur, ille qui lumen esse non dicitur Deus etiam esse (quod nefas est) abnegetur.

Objectio 7. Omisimus (al. Admisimus, vel amissimus) superfluas rationes, quæ fastidium non facerent auditoribus, et ad hoc responsum est, ad quod sententia inquirebat expositionem. Et quia inter Patrem et Filium distantia est, et quod dicitur non est, eo quod inter illos differentia non sit, ipse Salvator dicit, qui credendus est: Alius est qui testimonium perhibet de me (Joan. v, 32). Item ipse Filius dicit de Spiritu sancto: Et alium Paracletum mittam vobis (Joan. xiv, 16). Alium dixit Patrem, et alium dicit esse Paracletum, et cum non advertuntur divina jura et sacramenta, efficiuntur homines paganismus professores, cum asserunt Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum esse Deum.

Responsio. Vera fides nunquam superfluas, sed rectas semper habet et habuit rationes, nec ex his aliquod fastidium nascitur, si modo absque contentio studio veritas audiatur, quæ ob hoc alium dixit Patrem, ut personas discerneret, non ut substantialem distantiam demonstraret: nam cum alium dixit, ostendit se propriam habere personam; Patrem vero nominans, demonstravit se unam cum eo habere substantiam, hoc modo: si enim Pater, qui testimonium perhibet Filio vere alius est, ut utriusque persona discernatur, vere et Pater est, ut substantialis unitas demonstratur. Quod si vera est paternitas Patris, vera est etiam nativitas prolis; et si est Filii vera nativitas, inter Patrem Filiumque substantialis non potest esse diversitas. Vera enim et æterna substantia, de qua vera nativitas exstitit, sicut generando minui dividique non potuit, ita in se tota permanens totam se coæternæ veritati nativitatis indulsit, ut scilicet gignentis genitique non solum æqualitas absque diversitate consisteret, sed etiam sine confusione detrimentoque naturalis unitas permaneret. Divinæ quippe nativitatis, et nomen, et veritas sicut

A discretam monstrat gignentis genitique personam, sic diversam non sinit putari substantiam. Alius ergo propterea dictus est Pater, ut generationis veritas monstraretur, non ut putaretur aut prior aut potior: nam si potiolem accipere debemus quem audimus alium dici, compellimur etiam Paracletum Spiritum, pro eo quod alius dictus est, potiolem Filio confiteri: sicut enim Patrem alium Filius dixit, ita Paracletum alium nuncupavit. Si placet igitur, et hoc fidei veritas exigit, ut melior putetur qui alius dicitur, quoniam Pater alius est dictus, et alius Paracletus, ex hoc jam Filius subjiciatur ambobus, ut saltem sic Paracletus coæquetur Patri, qui pro eo quod alius nuncupatus est, Filio dicitur anteponi; ut hujus communione pronominis, in Patre et Paracletum demonstraretur communio deitatis; si autem Paracletus, licet alius dicatur, tamen Filio non præfertur, nec Pater ideo præferendus est Filio, quia alius dicitur: hoc enim pronomine, personarum ostenditur discretio, non naturæ. Denique ne fidei ambiguitate veritatis regulam deserentes, per devios circumferamur errores, ipse Dominus nobis, et unam se cum Patre retinere substantiam, et alteram se demonstravit habere personam, dicens in Evangelio: Ego et Pater unum sumus (Joan. x, 30). Quod dictum, hi qui divinæ unitatis in Patre et Filio significationem tenuere contendunt, non ad substantialem unitatem, sed ad voluntatis student referre concordiam. Quod si sic Dominus vellet intelligi, posset dicere: Ego et Pater unum volumus; non, Ego et Pater unum sumus. Sed nunc eligat quisque quod velit; utrum in Deo aliud putet esse et aliud velle; an hoc credat esse quod velle, ut ei possit hujus dicti dominici manifestius veritas apparere. Si enim aliam dixerit in Deo voluntatem, quæ velle dicitur, et aliam essentiam, quæ esse cognoscitur, ad voluntatem referri non potest, quod secundum essentiam dictum est: Ego et Pater unum sumus. Esse enim ab essentia dicitur; si autem hoc in Deo (sicut certum est) putatur esse quod velle, dum voluntatis unitas asseritur, substantialis etiam unitas non negetur, et in eo quod dixit unum agnoscat non aliud esse quam Pater est, et in eo quod dixit sumus agnoscat non ipse Filius esse qui Pater est. Hanc Patres nostri per omnia Christi sectati doctrinam, unius esse substantiæ Patrem Filiumque dixerunt. Quod Græce Homousion dictum est, illa scilicet ratione quoniam in Græcia nova tunc emergerat hæresis, quæ unigenitum separare nitebatur a substantia genitoris; ad hoc ut quisquis illam doctrinam reciperet, non creatoris cultor, sed creaturæ potius appareret. Mirum autem est quod in hoc nomine sonus tantum a quibusdam attenditur, nec dicti intelligentia investigatur, cum pleraque non sint antiquitus dicta, et pro temporum causarumque opportunitatibus professioni fidei repariantur inserta. Sicut ingenitus Pater, nusquam in Scripturis canonicis legitur, et tamen secundum fidei veritatem ingenitus prædicatur: adversus Sabellium scilicet qui Patrem Filiumque non communione substantiæ unum intelligit, sed personali singularitate

confundit. Quod si sonus, non sensus consideratur in verbis, non censeatur Ecclesia nomine catholico, quod nec in Veteri nec in Novo reperitur positum Testamento. Si vero hæc omnia, cum in nullo sint canonico volumine, digne tamen tenentur in fide, cur nobis in Homousion putetur prohibendum, non sonum dicti considerare, sed sensum; nec attendere novitatem verbi, sed virtutem intelligere sacramenti? Mirum est autem eos qui pro unius substantiæ credulitate volunt nos homousianos dici, quomodo se nolunt Triusianos pro tribus et diversis substantiis appellari; quamvis etsi tali nomine censi fugiant, hoc eos tamen esse qualitas suæ credulitatis ostendat. Digne itaque Patrem et Filium, et Spiritum sanctum, personarum proprietate servata, unum colimus Deum; quoniam fides vera, nec tres deos recipit, quod faciunt pagani multicolæ, nec Deum suum creatum asserit, quod cultores prædicant creaturæ.

Objectio 8. Scelus et valde esse blasphemum advertant homines, qui salutaria præcepta cupiunt sectari: nam falsitas professionis nunquam prodesse eis poterit, qui quærunt * injuriando Deum per blasphemiam colere vel venerari. Si ab hominibus non toleratur injuria, ab ipso Domino auctore qualiter poterit tolerari? Ostendit enim circa infideles suam obijurationem, dicendo: *Populus hic labiis meis honorat, cor autem eorum longe est a me (Isai. xxix, 13).*

Responsio. Apostolica fides Deum non injuriat, sed honorat, quæ divinam substantiam nec minorari potuisse asserit nec mutari; et ideo Filium æqualem Patri prædicat, quoniam una utriusque substantia perfectionis suæ plenitudinem in utroque conservat. Tunc ergo Deo infertur injuria, quando per diversitatem divinitatis cum creatore colitur creatura; cum creationis nomen in eo sit tantum accipiendum in Filio, quod pro redemptione hominum ex hominibus factus est homo. Spiritum quoque sanctum, si creaturam Dominus vellet intelligi, nunquam præciperet sibi et Patri in sacramento baptismatis copulari, dicens: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes (al. baptizate) eos in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 19).*

Objectio 9. De generatione autem ejus quod dictum est: *Ex utero ante luciferum genui te (Psal. cix, 3),* quis dubitet de carnali nativitate fuisse dictum? cum ipsa ante scriptio ostendat tibi ad intelligendum quod dicit propheta, quod in *splendoribus sanctorum ante luciferum* genitus sit. Et *splendor sanctorum (Ibid.)* præconium ostenditur esse prophetarum, et eorum vaticinatio de eo fuisse adimpleta ut manifestaret ipsam esse et propheta dicendo: *Ex utero ante luciferum genui te,* et splendidum contigit, quod per virginem nasci eum os propheticum ante dixit. Quis dubitet hanc nativitatem ita contigisse ut Scriptura memorat?

Responsio. Multum fallitur qui hujus Scripturæ locum divinæ nativitati non credit convenire, et audiens

Deum dixisse: *Ex utero ante luciferum genui te,* quia in Deo carnalis uterus non potest credi, æstimet hujus loci sensum ei tantummodo generationi quæ secundum carnem est coaptandum, cum præcedens versus divinæ magis intellectum generationis insinuet, quo Pater dicit ad Filium: *Tecum principium (Ibid.),* ut agnoscat Patrem et Filium unum esse principium. Nomen vero *uteri* translato vocabulo dictum est, quo ipsa divina significaretur natura; sicut corporalibus nominibus incorporalis substantia Dei assolet nominari, ut sensus hominum ^b consuetis naturæ suæ vocabulis ad intelligentiam divinitatis possit adduci. Dicuntur enim oculi Dei omnia videre, sicut scriptum est, *In omni loco oculi Dei speculantur bonos et malos (Prov. xv, 3).* Quis autem dubitet ita Deum per naturam suam totum videre, sicut eum per naturæ infinitatem omniæ fatemur implere? Sed et diversa corporalium membrorum vocabula ob hoc in Deo invenimus (ut dictum est) nominari, ut per harum rerum efficientias substantiæ ipsius incorporalis proprietas possit intelligi. Sic ergo et hic se dixit *ex utero* Filium genuisse, ut quem audimus ex utero genitum, a natura Patris nullus æstimet alienum. Quod autem *ante luciferum* dixit, ostendit Filii nativitatem perpetuam initio temporali non esse subjectam: *Lucifer enim stellæ vocabulum est, et in initio mundi, cum Deus luminaria et sidera condidisset, jussit ea esse in dies, et menses, et tempora, et annos (Gen. 1, 14),* quibus nominum circulis tempus omne revolvitur. In *splendoribus autem sanctorum,* non recte intellecta sunt vaticinia prophetarum: splendor enim sanctorum non in officio prædicationis, sed in resurrectionis claritate consistit; de quo splendore Dominus dicit: *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui (Matth. xiii, 43).* Hunc splendorem futuræ resurrectionis his verbis etiam Daniel propheta commemorat: *Et multi dormientium in terræ fossura, in operatione exurgent, hi in vitam æternam, 65 et hi in opprobrium et confusio-nem perpetuam: et intelligentes splendebunt, ut splendor firmamenti, et ex justis multi, sicut stellæ in sæcula (Dan. xii, 2);* hic autem splendor tunc sanctis a Domino tribuetur, quando secundum Apostoli dictum, *reformabit corpus humilitatis nostræ, conforme corpori claritatis suæ (Philip. iii, 21).* In hoc ergo splendore tunc integre sancti intelligent Patrem et Filium unum principium esse; nec a se invicem, vel substantia, vel majestate distare. Licet ergo confiteamur Filium secundum carnem ex utero Virginis procreatum, non tamen ambigimus de utero Patris, id est de Patris substantia genitum, imo sic confitemur Filium de ^c utero Dei verum Deum natum esse, sicut de Virginis utero verum non dubitamus hominem processisse, ne (quod absit) si de matris substantia verus homo natus credatur, et verus Deus de Patris substantia denegetur, potior æstimetur humana natura quæ id quod est procreare potuit quam divina substantia, quæ verum Deum generare non valuit.

* Ms. Corb., ad injuriandum Deum. b Ms. Corb., consuetudinis. c Ms. Corb., de vero Deo.

Objectio 10. Non est minimum (al. nimium) dedecus, ut fraudibus propriis decipiatur male intelligens animus, ut aliquando duo dicantur esse unus, aliquando tres unus. Nunquid non occurrit benefici munus, quando unus non est cum duobus designatus? Ludibrium est credere ex tribus partibus Deum unum constare, cum adhuc (quod pejus est) dicitur de eis quod sic erendus est unus Deus, cum non sit ipse Pater qui Filius, non ipse Filius qui Spiritus sanctus; de quibus profitentur differentias inter se habere, honorem vero unusquisque suum non posse habere, nisi malignam pectus eos in uno Deo inveniat copulare.

Responsio. Nullis fraudibus, aut propriis aut alienis, decipitur qui Deum unum sic colit, ut in Trinitate noverit, nec personas confundere, nec substantiam separare. Et illam unam naturam unum Deum intelligit, in qua æternitatem veræ divinitatis agnoscit; dicitur enim nobis: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est* (Deut. vi, 4). Item: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (Ibid., 13). Quod si Dominum Deum solum Patrem accipere debemus, Filio ergo nec ut Deo serviamus, nec eum adoremus, quidquid enim ad naturam Domini Dei solius non pertinet ut Deus a nobis adorari non debet. Quid autem dicturi sumus de Filio, quem in coelis angeli omnesque virtutes adorant semper et laudant, intantum ut etiam in forma veri positum, et propter passionem mortis paulo minus ab angelis minoratum, adorare angeli jubeantur, Moyse dicente: *Lætamini, calli, simul cum eo, et adorent eum omnes angeli Dei* (Psal. xcvi, 8). ^a Homines quoque hulo adorationi David divinitus inspiratus, adjungens, ait: *Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes serviant* (al. *servient*) *ei* (Psal. lxxi, 11). Quomodo ergo et ab hominibus et ab angelis adoratur, al ab unius Dei substantia separatur? Quomodo illi servitute quæ Deo tantum debetur audemus exhibere, si una non est illi natura cum Patre? Nam quia unus est Deus, ita nobis **66** dicitur per prophetam: *Ego Deus, et non est alius præter me: justus et salvans, et non est alius præter me: convertimini ad me, et salvi eritis, quia ab extremo terræ ego sum Deus, et non est alius.* Per memetipsum juro, quoniam exhibi (al. *exivit*) *ex ore meo justitia, et verba mea non avertentur: mihi enim inclinabit* (al. *inclinavit*) *universitas genu, et jurabit* (al. *juravit*) *omnis lingua per Deum* (Isai. xlv, 21, et seq.). Ecce Deus, qui in hoc loco se tantum dicens Deum, præter se alium non esse testatur. Quod si quisquam omnem hic noluerit Trinitatem accipere, cogetur hanc vocem soli Filio deputare. Quis enim Deus præter quem alius non est nisi ille cui Isaias dicit: *Laboravit Ægyptus, et mercatus Æthiopum et Sabaim* (al. *Saba*) *viri excelsi ad te transibunt, tui erunt servi, et post te sequentur alligati vinculis, et adorabunt te, et in te deprecabuntur, quoniam in te est Deus, et non est Deus præter te; tu enim es Deus, et nesciebamus, Deus Israel Salva-*

tor. Erubescant et pudebunt omnes qui adversantur ei, et ibunt cum confusione (Ibid., 14, et seq.). Ecce in ipso est Deus, et præter ipsum non est Deus, et ipse est Deus Israel Salvator. Superius autem is qui dixit: *Ego Deus, et non est alius præter me*, adjunxit: *Justus et salvans, non est alius præter me.* Quis autem justus est, nisi oia David dicit: *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem* (Psal. xlv, 8)? Quis vero est salvans, nisi de quo angelus in somnis ad Joseph locutus est, dicens: *Joseph Fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam, quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est: pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum, ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum* (Matth. i, 20)? Cui vero convenit dicere: *Convertimini ad me, et salvi eritis, quia ab extremo terræ ego sum Deus, et non est alius* (Isai. xlv, 22), nisi Filio? de quo David dicit, *Remiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ, et adorabunt in conspectu ejus omnes patres gentium* (Psal. xxi, 38). Quod ergo sequitur: *Per memetipsum* (al. *metipsum*) *juro, quis hoc erendus est dicere, nisi qui hoc modo inventur Abraham ante jurasse? Hunc autem non Patrem, sed Filium assurrunt, qui Filium a Patre secundum divinam naturam, minorem prædicare contendunt. Iste autem Deus, qui per semetipsum jurat, utrum majorem se habeat, Paulus nobis beatus ostendit, qui ad Hæbræos scribens, ait: *Abraham namque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem juraret majorem, juravit per semetipsum, dicens: Nisi benedicens benedicam te, et multiplicans multiplicabo te* (Hebr. vi, 13). Iste ergo Deus, qui per semetipsum jurat quoniam neminem habet per quem juraret majorem: quid sequitur videamus: *Quoniam exhibi, inquit, ex ore meo justitia, et verba mea non avertentur: mihi enim inclinabit* (al. *inclinavit*) *universitas genu, et jurabit* (al. *juravit*) *omnis lingua per Deum* (Isai. xlv, 23). De cujus ore ergo exiit justitia, nisi ejus de quo dixit Isaias: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum spiritus Domini* (Isai. xi, 1). Et post paululum: *Judicabit in justitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terram* (al. *terræ*) (Ibid., 4). Sequitur deinde: *Iste Deus, præter quem non est alius, et dicit: Verba mea non avertentur.* Cujus autem hæc **67** vox est, D nisi illius qui in Evangelio dicit, *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Matth. xxiv, 35)? Item adjungit, *Deus iste præter quem non est alius, et dicit: Mihi enim inclinabit* (al. *inclinavit*) *universitas genu, et jurabit* (al. *juravit*) *omnis lingua per Deum.* Hoc autem de quo intelligi debeat, Paulus nobis, magisterio Christi doctus, ostendit, qui scribens ad Romanos sic ait: *Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus* (Rom. xiv, 7, 8). Et, ut se de Christo dixisse monstraret, adjunxit: *In hoc enim Christus, et mortuus est, et re-**

^a Ita ms. At ed. habent *Hominum quoque adorationem.*

^b Ms. *Corb., accipe.*

surrexit, ut mortuorum et vivorum dominetur. Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Dei (Rom. xiv, 9, 10)? Statimque hoc propheticum subjicit testimonium, dicens: Scriptum est enim: Vivo ego, sicut Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo (Isai. xlv, 24). Ante tribunal vero Christi nos astaturos (al. astituros) ipse denuo testatur, dicens: Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum (II Cor. v, 10). Ipsi quoque omne genu flectendum idem docet apostolus, dicens: Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, et infernorum: et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philip. ii, 10, 11). Jam nunc omnia quae superius dicta sunt denuo consideremus. Dicit Deus: Ego Deus, et non est alius praeter me. Et in persona Filii dicit Isaias: Quoniam in te est Deus, et praeter te non est Deus; tu enim es Deus, et nesciebamus. Deus Israel Salvator (Isai. xlv, 15). Deus autem Israel Deus unus est. Sequuntur autem caetera quae testimoniis supradictis ad Filium ostendimus pertinere: ipse enim per semetipsum jurat, neminem habens majorem; ipse populum suum salvat; ipse juste iudicat; ipsi flectitur omne genu, caelestium, terrestrium, et infernorum; ipsi omnis lingua confitetur, a quo est retributio reddenda factorum. Ipse ergo, de quo haec omnia dicuntur, per prophetam dicit: Ego Deus, et non est alius praeter me. Nunquidnam Deum istum, praeter quem alius non est, ita solum Filium accipimus, ut ab eo Patrem et Spiritum sanctum separemus? Absit: hoc enim impossibile est. Nam praeter Deum Patrem Deus Filius non est, quia de Patre est, et in Patre est. Praeter Patrem et Filium Spiritus sanctus non est, quia Patris et Filii Spiritus est, et in Patre et in Filio est. Unde cognoscitur quoniam ista Trinitas unus Dominus Deus est, de quo dicitur: Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus (al. Deus) unus est (Deut. vi, 4). Et: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli

servies. Haec Domino etiam Isaias propheta dicit: Domine, praeter te alium non novimus, nomen tuum nominamus. Hoc autem nomen Salvator noster ostendit, dicens discipulis suis: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 19). Istud est nomen Domini, praeter quem alium non novimus, et cujus nomine nominato, a morte liberamur, de potestate tenebrarum erui-mur, ut in regnum Filii transferamur. In Patre ergo et Filio et Spiritu sancto unitatem substantiae accipimus, personas confundere non audeamus. Beatus enim Joannes apostolus testatur, dicens: Tres sunt qui testimonium perhibent in caelo, Pater, Verbum, et Spiritus; et tres unum sunt (I Joan. v, 7). Quod etiam beatissimus martyr Cyprianus, in epistola de Unitate Ecclesiae confitetur, dicens: Qui pacem Christi et concordiam rumpit, adversus Christum facit; qui alibi praeter Ecclesiam colligit, Christi Ecclesiam spargit. Atque ut unam Ecclesiam unius Dei esse monstraret, haec confestim testimonia de Scripturis inseruit. Dicit Dominus: Ego et Pater unum sumus. Et iterum: De Patre et Filio et Spiritu sancto scriptum est: Et tres unum sunt. Nam et in libro de Oratione dominica, ut ostenderet Trinitatem unius deitatis, esse nec inter se aliquam diversitatem habere, Danielem et tres pueros, ternarum horarum circulis revolutis, orationem fundere solitos memoravit. Ubi et in trium horarum curriculo, et in unius orationis officio, unum Deum esse Trinitatem evidenter ostendit. Non ergo ex tribus partibus unum colimus Deum, sed apostolicae fidei regulam retinentes, perfectum et consempiternum Filium, de perfecto et sempiterno Patre, sine initio genitum, et potestate non impari, et natura fatemur aequalem. Sanctum quoque Spiritum non aliud fatemur esse quam Deum, nec a Filio nec a Patre diversum, nec in Filio nec in Patre confusum. Unus est enim atque idem Patris et Filii Spiritus, totus de Patre procedens, totus in utroque consistens, nec est divisus in singulis, quia inseparabiliter est utrisque communis.

S. FULGENTII

AD TRASIMUNDUM REGEM VANDALORUM

LIBRI TRES.

LIBER PRIMUS.

DE MYSTERIO MEDIATORIS CHRISTI DUAS NATURAS IN UNA PERSONA RETINENTIS.

CAPUT PRIMUM. Liber a rege destinatus Fulgentio. Responsio Fulgentii ex jussu regis. Fidem nolle asserere, est fidem negare. Respondendi necessitas est ex praeepto divino.

69 Triumphalibus tuis sensibus, piissime rex, nequaquam crediderim oblivione (al. oblivioni) sub-

tractum, quod nuper mihi quoddam volumen, bajulo Felice, praeeperis destinari, jubens me illico respondere. Cujus, quia tanta fuit prolixitas, ut egeret aliquanto diutius recenseri, et diurni finis aderat, nocte propinquante, curriculi, vix ejusdem voluminis pria-